

BIBELSYN OG BIBELBRUK

Samtale i gruppa

Har du hørt begrepene bibelsyn og bibelbruk før? Hva tror du de betyr?
Hvordan forholder du deg til Bibelen?

Bibelsynets historie

Striden om bibelsyn har i lang tid vært splittende i Den norske kirke, som også i mange andre kirkesamfunn. Bibelsynet har tjent som den viktigste skillemerke mellom konservative grupper på den ene side og mer liberale eller radikale på den andre. Som regel har striden vært ført som en strid mellom forskjellige «lærer» om bibelen, om dens tilkomst og egenskaper. Viktige stikkord er «inspirasjonslære» og «ufeilbarlighet».

Det er lang kirkelig tradisjon for å anse de bibelske skriftene som inspirert av Gud. Dette er allikevel oppfattet på tildels svært forskjellige måter. Tanken om at hvert eneste utsagn i bibelen ble til på direkte diktat fra Gud, dukket først opp i reformerte (kalvinistiske) miljøer på 1600-tallet. Siden en ikke kunne forestille seg at Gud tok feil, trakk en slik lære med seg at det ikke godt kan være feil i bibelen heller. Andre syn på inspirasjonen har vært åpne for at den kan inneholde feilaktige påstander. Noen har også hevdet at Gud direkte ønsket at det skulle stå ting der som umulig kunne ha skjedd bokstavelig. Slike umuligheter skulle lære leserne å lese billedlig, finne overført mening. Et klassisk eksempel fra oldkirka gjaldt skapelsesfortellinga og de sju dagene. Kirkefaderen Origenes argumenterte omlag slik: Siden det er absurd å hevde at skapelsen hadde skjedd på sju dager, måtte den mening Gud ville vi skulle finne, være av symbolsk karakter.

I og med den naturvitenskapelige revolusjonen ble det vanlig å håndtere «feil» på en litt annen måte. Da opererte man med en arbeidsdeling mellom Guds to bøker, naturen (som Gud hadde skapt) og bibelen (som Gud hadde inspirert): Guds makt lærte man å kjenne i naturens bok, Guds vilje fant man i Bibelen. Bibelen skulle altså ikke leses som lærebok i naturvitenskap, men i spørsmål om moral og frelse. At den vitterlig tok feil om en del naturforhold, spilte ingen rolle for dens etiske og religiøse troverdighet. Feilene om den sedvanlige naturvirkeligheten kunne man også forklare med at framstillingsmåten i Bibelen naturligvis måtte være tilpasset det språk og de forståelsesformer som rådde grunnen hos det opprinnelige publikumet. Eksempelvis hevdet Newton at Moses (som han feilaktig trodde hadde skrevet Mosebøkene) utmerket godt visste at den materielle virkeligheten, også menneskekroppen, var sammensatt av atomer, men for å bli forstått av sine samtidige, skrev han i stedet at Gud skapte mennesket av «støv fra jorden» (1 Mos 2,7).

Viktig som diskusjonene om bibelsyn har vært, spørs det allikevel om man ikke begynner i feil ende om man tar *utgangspunkt* i de tradisjonelle læresetningene om bibelen.

I Den norske kirkes bekjennelsesskrifter fins det faktisk ikke noen artikkel om «bibelsyn». Det kan tas som et hint om at bibel-*bruk* var langt viktigere for reformatorene enn teoretiske læresetninger om bibelen. Luthers mange utsagn – og slagord – om bibelen fikk allmenn tilslutning blant protestantiske kirkesamfunn, men ofte har man, også innen lutherdommen, oversett at de primært dreide seg om bibel-*bruk*, om leserholdninger til bibelen og lydhørhet overfor dens innhold. Det som seinere utviklet seg som forskjellige bibelsyn, kan best forstås som implikasjoner av de sprikende måtene folk innen forskjellige tradisjoner praktisk omgikk bibelen på. Og her er det virkelig et stort tilfang av forskjellige lærer og praksiser. Å studere praksisene er mer interessant enn å strides om læresetningene. Hvem er det gitt å tolke, lek, lærd, geistlig? Når og i hvilken kontekst er det bibelen fortrinnsvis brukt? Hva, hvilket utvalg av tekster, er det som regelmessig tolkes? Hvordan håndteres spenningene i bibelen? Hvilken rolle spiller enkeltvers i forhold til de større tekstlige sammenhengene? Med henblikk på hvilke spørsmålsonråder tolkes det, den historie det fortelles om, fortellingenes karakter eller tilkomsthistorie, evige sannheter, egne eksistensielle valg? Hvilke praktiske konsekvenser får tolkningene?

Samtale i gruppa

Kan du kjenne igjen noe av de historiske samtaleene om Bibelen i din egen virkelighet?
Hva har formet ditt bibelsyn og din bibelbruk?

Bibelen = Bøkene

Bibelen (av *biblia*, flertall av *biblos* som betyr bok) er som kjent en samling av forskjellige skrifter. De har blitt til gjennom et tusenårig tidsrom, ofte med et langt muntlig forstadium for hvert enkelt av dem. De spenner over et vidt register av sjangre, og avtegner både en etisk og en religiøs utvikling, til og med når det gjelder gudsnavn og gudsbilde. Det fins ikke en stabil, uforanderlig teologi i bibelen. Flere viktige begivenheter er omtalt i forskjellige skrifter, til dels med ganske store forskjeller når det gjelder innhold og vurderinger. Bibelen er en spenningsfylt boksamling. Det mest akutte spenningsnivået ligger i forholdet mellom de to hovedgruppene av skrifter, Det gamle og Det nye testamentet. Ordet «testamente» betyr her det samme som «pakt». Det som skjedde i og med Jesus Kristus, ble tolket av de første kristne som en radikalt ny paktslutning fra Guds side, det var den som gjorde at den hittidige pakten nå måtte oppfattes som gammel.

Samtale i gruppa

Hvordan forholder du deg til Bibelens mangfold av gudsbilder, sjangre, tidsepoker, kulturer og teologi?

De første kristnes forhold til Bibelen

Det store paradokset er at de første kristne lenge ikke hadde noen egne hellige skrifter, ingen skrifter der deres egen tro kom direkte til uttrykk, men fortsatte å bruke den gamle jødiske skriftkanon. Den var de fortrolige med, og i den fant de stoff, forventninger, uoppfylte løfter, idealskikkelser, som hjalp dem med å sette ord på det nye de hadde funnet i Kristus. Men samtidig hadde deres møter med den levende Jesus Kristus, først og fremst i gudstjenestens forkynnelse, bønner og sakramenter, gitt dem radikalt nye forutsetninger for å tolke det de leste i de gamle skriftene. I spenningen mellom det gamle og det nye oppsto det et dobbelt bytteforhold der det nye ble tolket ved hjelp av det gamle og det gamle i lys av det nye. I de gammeltestamentlige skriftene var Kristus skjult, ikke åpenbart til stede. Han var der på samme måte som skatten i åkeren – som det gjaldt å oppspore. Men hadde man ikke mer direkte tilgang til Kristus i gudstjenesten? Jo, det hadde man. Men denne Kristus ville ikke være til å begripe, om han ikke også var skjult til stede i det de kjente fra før, altså i de gamle, og på mange måter foreldede, hellige skriftene.

Seinere kom egne kristne skrifter til og et utvalg av disse fikk langt om lenge kanonisk status – ved siden av de gamle jødiske. Her ligger det neste store paradokset. Stoffet i de gamle fortellingene kunne jo ha blitt med i omskrevet form, slik kirka nå tolket dem. Koranen representerer en slik omskrivningsløsning. Den er følgelig et langt mer enhetlig skrift enn bibelen. Men kirka valgte å beholde de gamle skriftene i deres førkristne form – uten å kristianisere dem. Den dobbeltkanon som ble resultatet, foreviget spenningen mellom gammelt og nytt, førkristent og kristent. Det betyr at fenomenet tolkning inngår i selve kristendommens grunnlag. Tolkning er ikke bare en oppgave som venter oss – det fins ingen kristendom som ikke allerede bygger på, og er, tolkningsprosesser.

Samtale i gruppa

Hvordan er forholdet mellom Kirke og Bibel? Hva bygger på hva, for to tusen år siden og i dag?

Evangeliene i en særstilling

Blant de nytestamentlige skriftene står evangeliene i en særstilling. Disse gjengir muntlige tradisjoner som er slepet til gjennom gudstjenestelig bruk. Det er levende menigheter som har skriftliggjort det evangelium som «egentlig» var knyttet til muntlig formidling og rituelle praksiser. (Det samme gjelder en god del av stoffet i brevlitteraturen.) Dette «egentlig» har en historisk betydning, at det *først* var muntlig, men også en aktuell, at kirka har oppfattet skriftene som *intensjonelt* muntlige. Det vil si at de er anlagt på igjen å lyde, bli adressert og applisert. At evangeliets vesen er å være levende tiltale til bestemte mottakere, kan kaste lys over det merkelige forhold at vi fikk fire evangelie-skrifter, og ikke en autorisert, objektiv framstilling av Jesushistorien. Dengang som nå var mottakerne forskjellige. De fire evangeliene representerer fire tolkninger av Jesus-historien, hver av dem på sine premisser og adressert til forskjellige mottakere med forskjellige forutsetninger for å ta imot og forstå.

De fire evangeliene er forskjellige på mange måter, både når det gjelder hendelsesforløp og tolkninger. Mye er de allikevel felles om. Det gjelder blant annet begivenhetene i Jesu siste uke, og det gjelder ikke minst deres *holdning* til ham de skriver om. Alle er skrevet i tro og tilbedelse – og de er skrevet til tro og tilbedelse.

Samtale i gruppa

Dette reiser et viktig spørsmål. Som andre fortellinger framstiller evangeliene karakterer og et hendelsesforløp – og de gjør det på bestemte måter, fra et bestemt ståsted, med forskjellige holdninger til det de framstiller. Men når vi leser, hvor viktig er måten det blir fortalt på i forhold til det som det fortelles om?

Vi lever i en skriftkultur. Hvordan endres forholdet til Bibelen fra en muntlig kultur til en skriftlig kultur?

Historisk-kritisk bibellesning

Nyere bibelvitenskap (fra 1800-tallet av) har vært sterkt historisk orientert. En har søkt å komme bakom fortellingene for å finne ut hva i dem som virkelig skjedde, og hva som er legendarisk, partisk framstilt eller på annen måte lite å stole på. Denne bakenforinteressen toppet seg i fokuset på «den historiske Jesus». Innen den klassiske liberale teologien mente mange at når man hadde funnet ham, hva han faktisk hadde sagt og gjort, da hadde man også funnet fram til den opprinnelige kristendommen, og tekstenes mer eller mindre tvilsomme vitnesbyrd om ham ble dermed et tilbakelagt stadium. Å bruke bibelskriftene som kilde til den historiske Jesus er både en mulig og interessant lese måte. Men kan man virkelig finne hva *kristendom* er på denne måten? Kristendom må på en eller annen måte dreie seg om Jesu *betydning*. I seg selv har historiske fakta ingen betydning. Det fins ingen betydning uten i form av betydning *for noen*. Evangeliene representerer et utvalg av slike «noen» som Jesus hadde betydning for. Må vi ikke si at Jesus, bortsett fra slike betydninger som evangeliene er eksempler på, ville ha vært betydningsløs?

Hvis dette er riktig, må det føre til respekt for fortellernes fortellingsmåte og for deres holdning til ham de forteller om. Det betyr ikke at historiske spørsmål blir uviktige, men for troen blir den historiske Jesus viktig *slik han er sett og tolket* av evangelistene. Og der er vi altså velsignet med en bukett av forskjellige Jesuser i samme vase. En oppmerksom leser vil se dette som et inviterende mangfold.